

## ૧. ગૌતમ મહારિ

ગૌતમ ઋષિ સપ્તરિષ્ય અથવા સાત મહાન ઋષિઓમાંના છે. તેઓ વૈટિક સમયના મહારિઓમાંના એક હતા જેમણે સંસ્કૃતમાં મંત્રોની શોધ કરી હતી. ઝગ્વેદમાં તેમના નામ સાચે અનેક 'સ્તોત્રો' છે. ઋષિ ગૌતમ બધા સપ્તરિષ્યો (સાત ઋષિઓ)માંના એક મહાન છે. તે રાહુગણનો પુત્ર હતો. તેમણે અહિત્યા સાચે લળ્ણ કર્યા અને તેમને બે પુત્રો હતા વામદેવ અને નોધસ. બંને પોતે મંત્રોના શોધક હતા. રામાયણ (ત્રૈતાયુગ) અને મહાભારત (દ્વાપર યુગ)માં ગૌતમ ઋષિના સંદર્ભો છે કારણ કે તેઓ આ બે યુગો દરમિયાન જીવ્યા હતા.

ઋષિ ગૌતમની સાઠ વર્ષની લાંબી તપસ્યાનો ઉલ્લેખ મહાભારતના શાંતિ પર્વમાં મળે છે. તેઓ ગૌતમ ગોત્રના પૂર્વજ છે.

ખ્રિસ્ત પુરાણ મુજબ, સામવેદની રાયનાયની શાખાની પેટા શાખાઓમાંની એક ગૌતમે દીક્ષા લીધી હતી. ગૌતમના કેટલાક પ્રમયાત શિષ્યો શાંદિત્ય, ગાર્ય અને ભારગ્રાજ હતા. રામાયણ અનુસાર ગૌતમ ઋષિ એક વખત વહેલી સવારે ગંગા નદીમાં સ્નાન કરવા ગયા હતા. ભગવાન ઇન્દ્ર, ગૌતમની પત્ની અહિત્યા પર મોહિત થયા. ઇન્દ્ર ગૌતમના વેશમાં ગયો. જ્યારે તે ભાગી રહ્યો હતો, ઋષિ ગૌતમે તેને પકડી લીધો જે હમણાં જ તેના આશ્રમમાં પાછો ફર્યો હતો. ગૌતમે અહિત્યા અને ઇન્દ્રને તેમના કૃત્ય માટે શ્રાપ આપ્યો. અહિત્યાને પદ્ધતરમાં કેરવવામાં આવી હતી, જ્યારે ઇન્દ્રને એક હજાર લી જનનેન્દ્રિયો (સહશ્રયોણી) સાચે શ્રાપ આપવામાં આવ્યો હતો. પાછાંથી ગૌતમે બંને શ્રાપ રદ કર્યા. ગૌતમે અહિત્યાને વરદાન આચ્યુ કે તે ભગવાન રામના કમળના ચરણ સ્વર્ગાંશી આપમાંથી મુક્ત થશે. ભયંકર શાપ ઉચ્ચારવાના પરિણામે, ઋષિ ગૌતમે લાંબા વર્ણની તપસ્યાશી પ્રાપ્ત કરેલી અસાધારણ શક્તિ ગુમાવી દીધી હતી. પોતાની સત્તા પાછી મેળવવા માટે, તે પોતાનો આશ્રમ છોડીને હિમાલય ગયો.

જ્યારે કુરુક્ષેત્રનું યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હતું ત્યારે બ્રોણા ચાર્યાએ ડોરવ સેનાની કમાન સંભાળી લીધી અને સમગ્ર પાંડવ સેનાનો નાશ કરવા તૈયાર થઈ ગયા. તે સમયે, ગૌતમ યુદ્ધના મેદાનમાં પ્રવેશ્યા, બ્રોણને સંબોધન કર્યું "હિત્યા બંધ કરો અને શર્ષો છોડો. તમે તમારા વર્ણ-આશ્રમ ધર્મ સામે યુદ્ધ લડી રહ્યા છો. મૃત્યુને ભેટો અને સ્વર્ગમાં જાઓ". બ્રોણો આ ઋષિઓની વાતને માન આપીને પોતાના શર્ષો છોડી દીધા અને યુદ્ધના મેદાનમાંથી નીકળી ગયા. ગૌતમ ઋષિની સલાહ મુજબ, તેઓ યોગધારાના માર્ગ સ્વર્ગમાં ગયા.

ગૌતમ ઋષિ લોકોની મદ્દ કરવાના હેતુથી સમગ્ર વિશ્વમાં પ્રવાસ કરતા હતા. ઋષિ ગૌતમે મહાન સાવિત્રી મંત્રમાં નિપુણતા મેળવી હતી. ઋષિ ગૌતમ એ જ હતા જેમની પાસે મહાન વ્યાખ્યિમંત્ર 'જનહ' પ્રગટ થયું હતું. તેઓ મહાન તપસ્વી હતા. તે ભગવાનને સમર્પિત અને ઉદાર યજમાન હતા. નારદ પુરાણમાં 12 વર્ષેના દુષ્કાળની વાતો વણીવવામાં આવી છે જે દરમિયાન ઋષિ ગૌતમે અન્ય ઋષિઓને ખવડાવ્યું અને તેમને બચાવ્યા. એક સમયે દેશ એક મહાન દુષ્કાળ હેઠળ જાગ્રૂમી રહ્યો હતો, પરંતુ ગૌતમ ઋષિના ગુણને લીધી, તેમના આશ્રમવાસીઓએ આપત્તિનો અનુભવ કર્યો ન હતો. તેમના આશ્રમમાં હજારો ઋષિઓએ આશ્રય લીધો હતો. ઋષિ ગૌતમે ખુલ્લા હાથે દરેકનું સ્વાગત કર્યું અને તેમને યજમાન બજાવ્યું. દુકાળ વર્ધો સુધી ચાલુ રહ્યો, પરંતુ ગૌતમે તેઓને મહાન આતિથ્યની ઓફર કરી.

## ૨. વાલ્મીકી

મહર્ષિ વાલ્મીકિ પવિત્ર મહાકાવ્ય 'રામાયણ'ના લેખક છે, જેમાં લગભગ 24,000 શ્લોકો છે. તેઓ યોગ વસ્તિકાના લેખક હોવાનું પણ માનવામાં આવે છે, જે એક શાલ છે જે દાર્શનિક મુદ્દાઓની શ્રેણી પર સમજાવે છે. વાલ્મીકિ રામાયણ 500 BC થી 100 BC ના સમયગાળા દરમિયાન વિવિધ રીતે હોવાનું કહેવાચ છે. તે જ સમયે, વાલ્મીકિને ભગવાન રામના સમકાળીન પણ માનવામાં આવે છે. સીતાએ તેમના આશ્રમમાં આશ્રમ લીધો જ્યાં લવ અને કુશનો જન્મ થયો વધો જુની માન્યતા મુજબ, ઋષિ વાલ્મીકિ બનતા પહેલા લૂટારો હતો.

મહર્ષિ વાલ્મીકિનો જન્મ ત્રેતાયુગમાં પ્રચેતસા ઋષિને રલાકર તરીકે થયો હતો. ખૂબ નાની ઊંમરે તે જંગલમાં ખોવાઈ ગયો. એક શિકારી તેને પોતાની દેખરેખ હેઠળ લઈ ગયો. દુંડ સમયમાં જ રલાકર એક ઉત્તમ શિકારી બન્યો. રલાકરના લગ્ન એક સુંદર છોકરી સાથે થયા હતા. જેમ જેમ તેમનો પરિવાર વધતો ગયો તેમ તેમ રલાકરને તેમને ખવડાવવું અશક્ય લાગ્યું. પરિશ્શામે, તેણે લૂટનો પ્રયાસ કર્યો. એક દિવસ નારદ ઋષિ જંગલમાંથી પસાર થઈ રહ્યા હતા ત્યારે તેમના પર રલાકર દ્વારા હુમલો કરવામાં આવ્યો. નારદે પોતાની વીળા વગાડી ભગવાનની ઝુંટિ કરી. જેમ જેમ રલાકર નારદજીની આંખો સામે જોતો હતો તેમ તેમ તેનું ફૂર મન પીગળી ગયું.

નારદ ઋષિએ રલાકરને પૂછ્યું કે શું તે કુટુંબ, જેના માટે તેણે લૂટ કરવા લીધો હતો, તે પણ તેના પાપોમાં ભાગ લેશે? રલાકર તેના પરિવારને આ જ પ્રશ્ન પૂછવા ઘરે ગયો. તેમના પરિવારના સભ્યો દ્વારા ના પાડવા પર, તે ઋષિ નારદ પાસે પાછો ગયો જેમણે તેમને 'રામ'નું પવિત્ર નામ શીખવ્યું અને નારદ પાછા ન આવે ત્યાં સુધી તેમને રામના નામનો જપ કરતા ધ્યાન પર બેસવાનું કર્યું.

રલાકરે તેમની સ્થયનાંથી પાલન કર્યું અને વધો સુધી ધ્યાનની મુદ્દામાં બેઠા રહ્યા, જે દરમિયાન તેમનું શરીર સંપૂર્ણપણે એન્નિલથી ઢંકાઈ ગયું. જ્યારે નારદ તેમને મળવા આવ્યા ત્યારે તેમણે તેમના શરીરમાંથી કીડીઓ કાઢી નાખી. તેણે રલાકરને કાંચું કે તેની તપસ્યાનું ફળ મળ્યું અને ભગવાન તેના પર પૂસણ થયા. રલાકરને બૃહસ્પિતિનું સનમાન મળ્યું હતું. કીડી-ડંગર અથવા વાલ્મીકિમાંથી તેમનો પુનર્જન્મ થયો હોવાથી તેમને વાલ્મીકી નામ આપવામાં આવ્યું હતું. વાલ્મીકિ ઋષિએ ગંગા નર્દીના ડિનારે પોતાનો આશ્રમ બનાવ્યો હતો.

નારદ એકવાર મહિંગી વાલ્ભીદિને મળવા તેમના આશ્રમમાં ગયા અને ત્યાં તેમણે ભગવાન રામની વાર્તા સંભળાવી. તે પછી, તેમને ભગવાન બૃહા તરફથી એક બ્રજિ પ્રાપ્ત થઈ જેમાં ભગવાને તેમને જ્લોકોમાં રામાચણ લખવાની મૂચના આપી, જે અધિયે સરળતાથી અનુસરી.

વાલ્ભીદિને તેમના આશ્રમમાં તેમની પણી દેવી સીતા અને નાના ભાઈ લક્ષ્મણ સાચે ભગવાન રામને પ્રાપ્ત કરવાનું સૌભાગ્ય મળ્યું હતું. વાલ્ભીદિની વિનંતી પર, ભગવાન રામે તેમના આશ્રમની નજીક ચિત્રકુટ ટેકરી પર તેમની ગુંપડી બનાવી.

### ૩. ભગીરથ

એક સમયે, ઇક્સવાકુના વંશમાં સાગર નામનો રાજ રહેતો હતો. તે મહાન જોશનો શાસક હતો અને તેણે આસપાસના વિવિધ રાજ્યો સાથે ઘણી લડાઈઓ લડી હતી. તેણે જે લડાઈઓ લડ્યા તેમાંથી મોરામાગની લડાઈએ તે વિજેતા બનીને બહાર આવી. તેણે બે સ્ત્રીઓ સાથે લજી કર્યા અને છેવટે ઘણા બાળકોનો પિતા બન્યો. આ શક્તિશાળી રાજાના પુત્રો પણ તેમના પિતા જેવા જ શક્તિશાળી હતા. તેઓએ પૃથ્વીના જુદા જુદા ખૂબ્યા પર આકમણ કર્યું અને જે પણ તેમને રોકવાનો પ્રયાસ કર્યો તેની સાથે લડ્યા.

લાંબા સમય સુધી તેના વંશ પર શાસન કર્યો પછી, રાજ બનવા માટે, તેણે અથ બલિદાન (અષ્ટમેધ) કરવાનું નક્કી કર્યું. ભગીરથના પુત્રોએ આપી પૃથ્વી પર ઘોડાનું નેતૃત્વ કર્યું. જો કે, ઘોડો ફરતો હતો ત્યારે તેઓ ઘોડાનો ટ્રેક ગુમાવી બેઠા હતા. તેઓએ ઘોડાને બધી શોધ્યો પણ ક્યાંય તેનો પતો લાગ્યો નાહિ. સાગરના રાજકુમારો રાજ્યમાં પાછા કર્યા અને તેમના પિતાને આની જાણ કરી. સાગરે તેમના પુત્રોને સ્થુના આપી કે અથમેદ્ય ચંડ કરવા માટે તેમને એવા પ્રાણીની જરૂર પડશે જેના વિના ચંડ શક્ય ન હતો. તેચી, તેણે તેઓને પાછા જવા અને ફરીદ્યી ઘોડો શોધવાનો આદેશ આપ્યો.

તેમના પિતાની સ્થુના પર, પુત્રો ફરી એકવાર ઘોડો શોધવાના કાર્યમાં વ્યસ્ત થઈ ગયા. તેઓ ગુજરામાં પહોંચ્યા અને ગુજર પર એક મોટું કાણું જોયું. રાજકુમારોએ ખાડો ઊડો ખોણો જેથી તેઓ અંદર પ્રવેશી શકે અને ઘોડાને શોધી શકે. દાખલ થતાં, તેઓને એક સંન્યાસી પાસે ઘોડો મળ્યો. આ આશ્રમ ઋષિ કપિલાનું હતું જ્યારે રાજકુમારો આવ્યા ત્યારે ઋષિ ધ્યાન કરતા જોવા મળ્યા. પુત્રો તેને શોધીને ખૂબ જ ઉત્સાહિત થયા અને ઋષિની જરા પણ ચિંતા ન કરી અને ઘોડાની જલક મળતાં આનંદમાં બ્રૂમો પાડી. તેમના આગમનથી ઋષિ વ્યાઘ્રિત થયા અને તેઓ અત્યંત ગુસ્સે થયા. તેણે પોતાની આંખો સરળતી ખોલી અને રાજકુમારોને બાળીને રાખ કરી દીધા.

નારદે સાગરને તેના પુત્રોના કમનસીબ સમાચારની જાણ કરી. રાજ તેના પુત્રો વિશે જાણીને બરબાદ થઈ ગયો હતો જો કે તે તેના પુત્રો સાથે કોઈ ન્યાય કરી શકે તેવી સ્થિતિમાં ન હતો અને તેની પુત્રિણે તેને જ્યાં સુધી ઘોડો તેના રાજ્યમાં પાછો ન આવે ત્યાં સુધી તેને બહાર જવાની મંજૂરી આપી ન હતી. રાજાને એક પૌત્ર હતો જેનું નામ અમસુમન હતું. સાગરે અમસુમનને બોલાવીને તેની મદદ માંગી. તેણે તેને તેના પિતા અને કાકાઓ જે માર્ગ અનુસર્યા હતા તે શોધવાની સ્થુના આપી અને તેને ઘોડો પાછો લાવવા માટે પણ કલું.

અમસુમને જરા પણ સંકોચ ન રાખ્યો અને તરત જ તેની ચાત્રાએ નિકળી પડ્યો. ટ્રેક સમયમાં, તે ઋષિ કપિલાના આશ્રમમાં પહોંચી ગયો. તેણે ઋષિને આંખો બંધ કરીને ધ્યાન કરતા જોયા.

અમસુમને ધીરજ રાખી અને ઋષિની આંખો ખોલવાની રાહ જોઈ. ઋષિ કપિલએ છોકરાની ધીરજ અને ખંતની પ્રશંસા કરી. તે ઈચ્છાઓ હતો કે છોકરો વરદાન માંગો. અમસુમન પૂરતો હૃષિયાર હતો અને તેણે વરદાનને વ્યર્થ ન જવા દીધું. તેણે ઋષિને ઘોડાને છોડવાની વિનંતી કરી. ઋષિએ તરત જ ઘોડાને છોડી દીધો અને અમસુમનને બીજું વરદાન માંગવા કહું. અમસુમન ઈચ્છાઓ હતો કે ઋષિ તેના મૃત પિતા અને કાકાઓને બચાવે. ઋષિ તેમની ઈચ્છા પૂરી કરવા માટે પૂરતા દયાળું હતા, પરંતુ તેમણે તરત જ મંજૂરી આપી ન હતી. તેણે છોકરાને એક શરત મૂકી. તેણે છોકરાને ગંગા નદીનું પાણી સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી પર લાવવા કહું.

અમસુમન મહેલમાં પાછો કચો અને રાજાને આખી ઘટના સંભળાવી. રાજાએ પ્રસન્નતાથી ધાર્મિક વિધિ કરી અને અમસુમનને રાજ તરીકે રાજ્યાલિષેક કચો અને તેના ભવ્ય સુખો છોડીને જગલોમાં રહેવા લાગ્યા.

અમસુમનને દિલીપા નામનો પુત્ર હતો. દિલીપાએ પોતાનું ઘર હિમાલય તરફ છોડી દીધું અને ગંગાને પ્રસન્ન કરવાની આશા સાચે ત્યાં ઘણા વર્ષો સુધી તપ કર્યું પણ સફળ ન થઈ શક્યા.

દિલીપાનો પુત્ર ભગીરથ તરીકે જાણીતો હતો. ભગીરથ તેમના પિતાના મિશનથી વાકેક હતા, તેથી તેણે તેમના પિતાની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે ખૂબ જ નાની ઉમરે હિમાલય ગયા.

ગંગા નદીને ખૂશ કરવા માટે, તેણે ઘણા વર્ષો સુધી પ્રાર્થના કરી. આખરે, તે નદીને ખૂશ કરી શક્યો અને તે ભગીરથ સમક્ષ દેવી તરીકે આવી. દ્રુક સમયમાં, ગંગા નદી પૃથ્વી પર વહેવા સંમત થઈ. જો કે, ગંગા ખૂબ જ શક્તિશાળી હતી અને જો બોઈ તેને રોકવા માટે ત્યાં ન હોત તો તે ખૂબ જ બળજબરીથી વહેશે. આથી તેને એટલા જ બળવાન વ્યક્તિની જરૂર હતી જે આકાશમાંથી પડતી નદીને પકડી રાખે. ગંગા નદીએ કામ માટે ભગવાન શિવનો સંપર્ક કરવાની ઈચ્છા કરી.

ભગવાન શિવ વિશે સાંભળીને હવે ભગીરથ શિવનું ધ્યાન કરવા લાગ્યા. ભગવાન ભગીરથની પ્રાર્થનાથી પ્રસન્ન થયા અને તેમની સામે પ્રગટ થયા. તે સ્વર્ગમાંથી જોરશોરથી પડતી ગંગાને તેના વાળમાં પ્રાપ્ત કરવા સંમત થયો. આગળ, તેણે ગંગાને પ્રાર્થના કરી અને તેને પૃથ્વી પર વહેવા વિનંતી કરી.

તરત જ, ગંગા સ્વર્ગમાંથી ભગવાન શિવના વાળમાં વહેવા લાગી. ગંગાનું ગૌરવ તેનું બળ હન્તું અને તે જાણતી ન હતી કે ભગવાન શિવ તેના બળનો દેવી રીતે સામનો કરશે. શિવ ગંગાના વિચારોને સમજું શકતા હતા અને તેથી તેમણે તેમની તમામ શક્તિ લગાવી દીધી અને ખૂબ જોરથી તેનો સામનો કર્યો.

ભગવાન શિવને પ્રસંજ કરવા ભગીરથે વધો સુધી પ્રાર્થના અને ધ્યાન કરવું પડ્યું. અંતે,  
ભગવાન શિવ પ્રસંજ થયા અને ભગીરથની વિનંતી માટે સંમત થયા.

શિવના મસ્તકમાંથી ઉકેલું પાણી બળવાન ગંગા નદી તરીકે ઓળખાવા લાગ્યું. અંતે, ભગીરથે  
તેમના દાદા દાદીને પણ તેમના ઉલારમાં મદદ કરી.

## ૪. અગસ્ત્ય

અગસ્ત્ય પૂજનીય છે વૈદિકના ઋષિ હિંદુ ધર્મ તરીકે ભારતીય પરંપરાઓમાં, તેઓ વિખ્યાત એકાત્મિક અને વિવિધ ભાષાઓમાં ભારતીય ઉપાંડના પ્રભાવશાળી વિદ્ધિન છે.. તેઓ અને તેમની પણી લોપામૃત સંસ્કૃત ગ્રંથમાં 1.165 થી 1.191 સુધીના ઋગ્વેદ અને અન્ય વૈદિક સાહિત્ય સ્તોત્રોના પ્રખ્યાત લેખકો છે.. અગસ્ત્યને ધર્મ લોકો "તમિલ ભાષાના પિતા" તરીકે માને છે, જેમને તમિલ વ્યાકરણ લખાણ અગસ્ત્યમ (અગત્યમ) ની ઉત્પત્તિ આભારી છે.

અગસ્ત્ય અસંખ્ય અસંગત પૌરાણિક કથાઓ અને મુખ્ય સહિત પ્રાદેશિક રામાયણ અને મહાભારત મહાકાવ્યોનું પાત્ર છે. તે સાત કે આઠ સૌથી આદરણીય ઋષિઓ લોકોમાંથી એક છે. વૈદિક ગ્રંથોમાં, તેમજ પ્રથમ તમિલ સિદ્ધાર હોવા બદલ આદર અને વિવાદનો વિષય શૈવવાદ પરંપરા, બિન-ભાવણ સંસ્કૃતવાર્તા, દવિદિયન, ઈન્ડો-આર્યન, આર્ય અને દાસ બંનેના રક્ષક, મેવેરિક ઋષિ વર્ગોએ. તેમાં પણ આદરણીય છે પૌરાણિકશક્તિ અને વૈષ્ણવ ધર્મનું સાહિત્ય. તેઓ એવા ભારતીય ઋષિઓમાંના એક છે જે પ્રાચીન શિલ્પ અને દક્ષિણ એશિયાના હિંદુ મંદિરોમાં અને દક્ષિણપૂર્વ એશિયાના જાવા ઇન્ડોનેશિયા પરના પ્રારંભિક મધ્યયુગીન શૈવ મહિરોમાં જોવા મળે છે. તે મુખ્ય વ્યક્તિ છે અને ગુરુપ્રાચીન જાવાની ભાષાના લખાણમાં અગસ્ત્યપર્વ, જેનું 11મી સદીનું સંસ્કરણ અસ્તિત્વમાં છે.

અગસ્ત્યને પરંપરાગત રીતે ધર્મ સંસ્કૃત ગ્રંથોના લેખક તરીકે આભારી છે જેમ કે વરાહ પુરાણમાં મળેલી અગસ્ત્ય ગીતા, સ્ક્રદ પુરાણમાં મળેલી અગસ્ત્ય સંહિતા અને દૈધ-નિર્ણય તંત્ર ગ્રંથ. તેમની પૌરાણિક ઉત્પત્તિ પછી તેમને મન, કાલસજા, કુભજા, કુભયોની અને મૈત્રવરુણી તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

અગસ્ત્યની ઉત્પત્તિ પૌરાણિક છે. મોટાભાગના વૈદિક ઋષિઓથી વિપરીત, તેમની પાસે માનવ માતા કે પિતા નથી. હિંદુ પૌરાણિક કથાઓ અનુસાર, તેમનો ચ્યાત્રકારિક જન્મ એયજાટેવો વરુણ અને મિત્ર દ્વારા કરવામાં આવી રહી છે, જ્યાં આકાશી અભસરા ઉર્વશી દેખાય છે. તેઓ તેણીની અસાધારણ લૈંગિકતાથી અભિભૂત થાય છે અને સ્ફલન થાય છે. તેમનું વીર્ય માટીના ઘડામાં પડે છે, જે ગર્ભાશય છે જેમાં અગસ્ત્યનો ગર્ભ વધે છે. તેનો જન્મ તેના જોડિયા ઋષિ સાથે આ બરણીમાંથી થયો છે. કેટલીક પૌરાણિક કથાઓમાં તેમને કુભયોની નામ આપે છે, જેનો શાંદીક અર્થ થાય છે "જેનું ગર્ભાશય માટીનું વાસણ હન્તું".

અગસ્ત્ય આગેવાની કરે છે તપસ્વી જીવન, પોતાને શિક્ષિત કરે છે, એક પ્રખ્યાત ઋષિ બની જાય છે. તે ભાવણ માતા-પિતા મારે જન્મ્યો નથી, પરંતુ તેના શિક્ષણને કારણે ધર્મ ભારતીય ગ્રંથોમાં તેને ભાવણ કહેવામાં આવે છે. તમિલ પરંપરાઓમાં, તેમને હિંદુ દેવનું સ્વરૂપ માનવામાં આવે

છે. શિવ, સંસ્કૃતમાં સારી રીતે જાણકાર અને તમિલ શિક્ષણનું પ્રતીક. તેમની અજ્ઞાત ઉત્પત્તિએ એવી અનુમાનાત્મક દરમાસ્તો તરફ દોરી છે કે વૈદિક યુગના અગસ્ત્ય કદાચ સ્થળાંતરિત આર્થ હતા જેમના વિચારોએ દક્ષિણા પ્રમાણિત કર્યું હતું અને વૈકલ્પિક રીતે મુળ બિન-આર્થન દ્વારિદ્યન હતા જેમના વિચારોએ ઉત્તરને પ્રમાણિત કર્યો હતો.

પૌરાણિક અને મહાકાવ્યોમાં અસંગત દંતકથાઓ અનુસાર, તપસ્વી ઋષિ અગસ્ત્યએ વિદર્ભના રાજ્યમાં જન્મેલી રાજકુમારી લોપામુદ્રાને પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો. તેણીના માતા-પિતા સગાઈ માટે આશીર્વાદ આપવા તૈયાર ન હતા, ચિનિત હતા કે તે જંગલમાં અગસ્ત્યની કડક જીવનશૈલી જીવી શક્ષે નહીં. જો કે, દંતકથાઓ જણાવે છે કે લોપામુદ્રાએ તેમને તેમના પતિ તરીકે સ્વીકાર્યો, એમ કહીને કે અગસ્ત્ય પાસે સંન્યાસી જીવનની સંપત્તિ છે, તેની પોતાની યુવાની રહ્યતુંથી સાથે ઝંખા પડી જશે, અને તે તેના ગુણ છે જે તેને યોગ્ય વ્યક્તિ બનાવે છે. આ સાથે, લોપામુદ્રા અગસ્ત્યની પત્ની બને છે, અન્ય સંસ્કરણોમાં, લોપામુદ્રા અગસ્ત્ય સાથે લગ્ન કરે છે, પરંતુ લગ્ન પછી, તેણી માંગ કરે છે કે અગસ્ત્ય લગ્ન પૂર્ણ કરે તે પહેલાં તેણીને મૂળભૂત સુખ-સુવિધાઓ પ્રદાન કરે છે, જે માંગને અંતે અગસ્ત્યને સમાજમાં પાછા ફરવા અને સંપત્તિ કમાવવા દબાણ કરે છે.

અગસ્ત્ય અને લોપામુદ્રાને દરઘસ્યુ નામનો પુત્ર છે, જેને કચ્ચારેક ઇધમવાહ કહેવામાં આવે છે. મહાભારતમાં તેનું વર્ણન એક એવા છોકરા તરીકે કરવામાં આવ્યું છે જે ગણીમાં હોય ત્યારે તેના માતા-પિતાની વાત સાંભળીને વેદ શીખે છે, અને સ્તોત્રોનું પાઠ કરતા વિદ્યમાં જન્મ લે છે.

## ૫. ભૂગુ

મહિં ભૂગુ (સંસ્કૃત: ભૂગુ) સાત મહાન ઋષિઓમાંના એક હતા. સપ્તર્ષિ, ધણામાંથી એક પ્રજાપતિ(સર્જનના સગવડકતીઓ) દ્વારા બનાવવામાં આવેલ બ્રહ્મ (સૃષ્ટિના ભગવાન), આગાહીયકુન્ત જ્યોતિષશાસ્કના પ્રથમ કર્માધિતર, અને ભૂગુ સહિતાના લેખક, જ્યોતિષીય (જ્યોતિષ) કલાસિક. ભૂગુને ભગવાન બ્રહ્માના મનસા પુત્ર (મનથી જન્મેલા પુત્ર) તરીકે ગણવામાં આવે છે.

સંત ભૂગુ તે સમયના દેશબંધુ હતા હતા. ભૂગુનો તેમનો આશ્રમ વધુસર નદી પર હતો, જે હાલમાં બ્રહ્માવર્તના વૈદિક રાજ્યમાં ધોસી ટેકરી પાસે બ્રહ્માકૃતી નદીની ઉપનદી હતી. હરિયાણા અને રાજ્યાનમાં મનુની સાચે ભૂગુએ પણ મહિત્વપૂર્ણ યોગદાન આપ્યું હતું. હસ્તપ્રતો, જે લગભગ 10,000 વર્ષ પહેલાં, આ વિસ્તારમાં આવેલા મહાન પૂર પછી, બ્રહ્માવર્ત રાજ્યમાં સંતોના મંડળને ઉપદેશમાંથી રચવામાં આવ્યું હતું. સંકદ પુરાણ મુજબ, ભૂગુએ નર્મદા નદીના ડિનારે ભૂગુકુચ ભરુયમાં સ્થળાંતર કર્યું. ગુજરાત, તેના વૃદ્ધ પુત્રને છોડીને અચવનધોસી ટેકરી ખાતે ભૂગુ કચ્છમાં પછીની તારીખના પુરાતત્ત્વીય તારણો 8500 વર્ષ જુના નમૂનાના છે.

દક્ષા ની પુત્રી ઘ્યાતી સાચે તેના લગ્ન થયા હતા. તેમના દ્વારા તેમને બે પુત્રો હતા, જેનું નામ ધતા અને વિધાતા હતા. તેની પુત્રીશ્રી અથવા ભાર્ગવી, પરણિત ભગવાનવિષ્ણુ(નારાયણ).

કાવ્યમાતા (ઉસાના) દ્વારા તેમને વધુ એક પુત્ર છે, જે ભૂગુ કરતાં વધુ જાણીતા છે.

મહિં ભૂગુને હિંદુ જ્યોતિષશાસ્કના પિતા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને પ્રથમ જ્યોતિષીય ગ્રંથ ભૂગુ સહિતા તેમના લેખકત્વને આભારી છે. આ ગ્રંથમાં 5 મિલિયનથી વધુ જન્માકશરો હોવાનું કહેવાય છે, જેમાં તેણે બ્રહ્માંડના દરેક અસ્તિત્વનું ભાગ્ય લઈયું હતું. લોકપ્રિય પરંપરા અનુસાર, આ જન્માકશરમાંથી માત્ર સોમા ભાગની જ આ ઉંમર સુધી બચી છે. ભૂગુ સહિતા એ વૈદિક સમયગાળા દરમિયાન મહિં ભૂગુને આભારી જ્યોતિષીય (જ્યોતિષ) ઉત્તમ છે, જોકે ઉપલબ્ધ પુરાવા સૂચયે છે કે તે મહિં ભૂગુના વિવિધ શિષ્યો (વંશના વિદ્યાર્થીઓ) દ્વારા સમયાંતરે સંકલિત કરવામાં આવી હતી.

મહિં ભૂગુ ભવિષ્યવાણી જ્યોતિષશાસ્કના પ્રથમ સંકલનકર્તા હતા, જ્યોતિષા. તેમણે લગભગ 500,000 જન્માકશરનું સંકલન કર્યું અને વિવિધ વ્યક્તિઓના જીવનની વિગતો અને ઘટનાઓ રેકોર્ડ કરી. આનાથી વધુ સંશોધન અને અભ્યાસ માટે ડેટાબેઝની રચના થઈ. આ અભ્યાસ સમયની ગુણવત્તા (હોરા) નક્કી કરવાના વિજાન (શાસ્ક)ના જન્મમાં પરિણામ્યો અને બૃહત્ત પરાશર હોરા શાસ્ક છે. આ જન્માકશર સૂર્ય, ચંદ્ર, બુધ, શુક્ર, મંગળ, ગુરુ, શનિ, રાહુ (યંત્રની ઉત્તરીય ગાંઠ) અને કેતુ (યંત્રની દક્ષિણ ગાંઠ) ની ગુહેની સ્થિતિ પર આધારિત હતી. તે પછી, મહિં

ભૂગુણે સંક્ષિપ્ત અને સંક્ષિપ્તમાં ભગવાન ગણેશની મદદથી તેમના દ્વારા સંકલિત વિવિધ પ્રકારની કુંડળીઓ પર તેમની આગાહીઓ આપી. કુલ કમયયો / સંભવિત જન્માસ્તર ચાઈ જે આની સાથે દીરવામાં આવી શકે છે તે લગભગ 45 મિલિયન છે. તેમ છતાં એવું કહેવાય છે કે આ જન્માસ્તરો તમામ માનવજીત માટે રેઝોર્ડ કરવામાં આવી છે જેઓ અન્યાન્ય સુધી જન્મયા હતા, હોણે અને રહેણે.

## ૬. દધીચી

દધીચી, જેને હિન્દુ પૌરાણિક કથામાં દધ્યાંચા અથવા દધ્યાંગા તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે એક કેન્દ્રિય પાત્ર છે. દધીચી મુખ્યત્વે તેમના જીવનનું બલિદાન આપવા માટે જાહીતું છે. દેવો, અથવા પરોપકારી દેવતાઓ, તેના હાડકામાંથી "વજ્ઝ" નામનું શસ્ત્ર બનાવી શકે છે. હાંકી કાઢવા પછીસ્વર્ગ, અથવા સ્વર્ગ, સર્પ રાજા બારાવૃત્તા, દેવને તેમની લડાઈમાં મદદ કરવા માટે એક શક્તિશાળી શસ્ત્રની જરૂર હતી. ઋષિ દધીચીના હાડકામાંથી બનાવેલા વજ્ઝનો ઉપયોગ કરીને દેવોએ તેને હરાવ્યું. અસુરભને સ્વર્ગનો ફરીદી દાવો કર્યો.

સંસ્કૃતમાં દધ્યાંચા અથવા દધ્યાંગ એ બે શબ્દો દધ્ય (દહી) + આંચ (માગો) નું સંયોજન છે, જેનો અર્થ ચાચ છે "દહીમાંથી શક્તિ લેતા શરીરના અંગો." પ્રસીદ્ધ પ્રાચીન સંસ્કૃત વિજ્ઞાન પાણીનીએ તેમની કુતિ અધ્યાધ્યાયમાં દર્શાવ્યા મુજબ દધીચી નામ દધ્યાંગ અથવા દધ્યાંચનું બગડેલું સ્વરૂપ છે.

દુષ્કાળના અવતાર, વૃત્તાને હરાવીને, દેવે દુષ્ટ અસુરના નિર્દોષ ભોગ બનેલા જીવોને પણ પાણી છોડ્યું. દેવને તેમના બલિદાન બારા અસુરને હરાવવામાં મદદ કરીને, દધીચી લોકોમાં આદરણીય બન્યાકાંશિ, અથવા હિન્દુ ઋષિઓ, તેમની નિઃસ્વાર્થતા માટે. દધીચી એ કલ્પનાનું પ્રતીક છે કે કોઈ પણ બલિદાન ખૂબ મહાન નથી જેથી અસુરક્ષિતને અનિષ્ટથી બચાવવામાં મદદ મળે. આ પ્રતીકકરણે પરમવીર ચક્રને પ્રેરણા આપી છે, જે ભારતના સર્વોચ્ચ સૈન્ય પુરસ્કાર શોર્ય માટે છે, જે મોટાભાગે યુદ્ધમાં અસાધારણ હિમત દર્શાવનારા સૈનિકોને મરણોત્તર એનાયત કરવામાં આવે છે.

દધીચીને ભગવાન શિવના ભક્ત તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. શિવથી અલગ થયા પછીશક્તિ, એક દેવી જે પવિત્ર નારીનું સ્વરૂપ આપે છે, તે એકાંતમાં રહેવા માટે જંગલમાં ગયોકાંશિ. મહા શિવરાત્રીનો વાર્ષિક ઉત્સવ પ્રથમ વખત ભગવાન શિવને ઋષિ તરીકે તેમના ભક્તો, જેમાં દધીચી અને તેમના શિષ્યો, જેઓ શિવને પ્રાર્થના કરતા હતા, તેમના ભક્તો સમક્ષ પ્રગટ થયાનું ચિહ્નિત કરે છે.

ભાગવત પુરાણમાં દધીચી ઋષિના પુત્ર હતાઅથર્વનાને તેની પત્ની ચિત્તિઅથર્વનના લેખક હોવાનું કહેવાય છેઅથર્વવેદ, જે ચારમાંથી એક છેવેદ(ગ્રંથોનો સંગ્રહ જેના પરહિંદુધર્મ આપારિત છે). ચિત્તી કર્મ ઋષિની પુત્રી હતી. ડેડી બ્લાષ્પેનો, મુખ્યત્વે રાજસ્થાનમાં જોવા મળતા બ્લાષ્પેનું, બાદમાં વિશ્વના અન્ય ભાગોમાં સ્થળાંતર કરીને તેમના વંશજો છે.

દધીચીની પત્ની અને પુત્રના નામ અનુક્રમે સ્વરચા અને પિષ્પલદા હતા. પિષ્પલદા હિન્દુ ધર્મમાં પિષ્પલદા વિચારધારા સાથે સંકળાયેલા ઋષિ હતા, તેઓ પ્રાણ રચવા માટે જાહીતા

છે. ઉપનિષદ, દધીચીએ ભારતના ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં લખનો નજુક નૈમિધારાણ્યમાં મિસરિખમાં તેમનો આશ્રમ સ્થાપ્યો હતો. નૈમિધારાણ્યને તમામ પુરાણોમાં તેમના આશ્રમના સ્થાન તરીકે ટાંકવામાં આવ્યા છે, જે હજુ પણ અસ્તિત્વમાં છે. અમદાવાદમાં સાબરમતી આશ્રમનું કલનું સ્થાન પણ તેમના આશ્રમના પ્રાચીન સ્થળોમાંનું એક છે. પ્રાચીન ભારતમાં, ઋષિમુનિઓ ઘણીવાર લાંબા અંતરની મુસાફરી કરતા હતા. બની શકે કે તે થોડો સમય સાબરમતી નાં પાસે રોકાયો હોય. તેનું નામ પ્રચયમ મંડલામાં જોવા મળે છે. ક્રાંત્વેદ(ભાગવત પુરાણ, શ્રીમદ દેવી ભાગવત અને માંપુરાણ), દધીચીનો ઉલ્લેખ વિવિધ સ્તોત્રો (કચાઓ - સુક્તો) માં પણ છે. ક્રાંત્વેદ.

દધીચીએ દક્ષિણ ભારતમાં પ્રસિદ્ધ સ્તોત્ર "નારાયણ કવચમ" લખ્યું હોવાનું માનવામાં આવે છે, જે શક્તિ અને શાંતિ માટે ગવાય છે.

## ૭. કણાદ (કિલોસોફર)

કણાદ (સંસ્કૃત: કણાદ, IAST: Kanāda), જેને કષ્યપ, ઉલુકા, કાનંદ અને કણબુક તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, તે એક હતાભારતીયની સ્થાપના કરનાર રહ્યું અને ડિલસ્કુફેરેશિકાભારતીય ડિલસ્કુફીની શાળા.

છો સદીથી ૨જી સદી બીસીએ વચ્ચેના સમયગાળામાં જુવ્યા હોવાનો અંદાજ છે, તેમના જુવન વિશે ઘોડું જાણીતું છે. તેમના પરંપરાગત નામ "કણાદ" નો અર્થ "અણુ ખાનાર" થાય છે અને તેઓ સંસ્કૃત લભાષ વૈશેષિક સૂત્રમાં પરમાણુવાદી પ્રકૃતિવાદ ભારતીય ડિલસ્કુફીના પાયાના વિકાસ માટે જાણીતા છે. તેમના લભાષને કણાદ સૂત્રો અથવા કણાદના એજેરિઝન્સ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

કણાદ દ્વારા સ્થપાયેલી શાળાએ પરમાણુ સિદ્ધાંતની દરમાસ્ત કરીને, તર્કીશાસ્ત અને વાસ્તવવાદનો ઉપયોગ કરીને બ્રહ્માંડની રચના અને અસ્તિત્વને સમજાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો અને તે માનવ ઇતિહાસમાં સૌથી પહેલા જાણીતી પદ્ધતિસરની વાસ્તવવાદી ઓનોલોજીમાંની એક છે. કણાદએ સ્થૂયવ્યું હતું કે દરેક વસ્તુને પેટાવિભાજિત કરી શકાય છે, પરંતુ આ પેટાવિભાગ હમેશ માટે ચાલુ ન રહી શકે, અને ત્યાં સૌથી નાની સંસ્થાઓ (પરમાનુ) હોવી જોઈએ જે વિભાજિત કરી શકતી નથી, જે શાશ્વત છે, જે અનન્ય ઓળખ સાથે જટિલ પદાર્થો અને શરીરને અલગ અલગ રીતે એકત્ર કરે છે. પ્રક્રિયા જેમાં ગરમીનો સમાવેશ થાય છે, અને આ તમામ ભૌતિક અસ્તિત્વનો આધાર છે. ના ખ્યાલ સાથે તેમણે આ વિચારોનો ઉપયોગ કર્યોઆત્મા(આત્મા, સ્વ) નોન-આસ્તિક અર્થે વિકસાવવા માટેમોક્ષ. કણાદના વિચારો હિંદુ ધર્મની અન્ય શાળાઓ પર પ્રભાવશાળી હતા, અને તેના ઇતિહાસમાં તેની સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલા હતાન્યાયહિંદુ ડિલોસોફીની શાળા.

જુનીન કાઉલર જણાવે છે કે કણાદ નામ સંસ્કૃત મૂળ કણ અને એડનું સંયોજન છે, જેનો અનુક્રમે અર્થ થાય છે "અણુ, કણ, અનાજ" અને "ખાવું". આમ તેમના લોકપ્રિય પરંપરાગત નામનો અર્થ થાય છે "અણુ ખાનાર".

ભારતીય ડિલસ્કુફીમાં કણાદનો પ્રભાવ હતો, અને તે વિવિધ ગ્રંથોમાં વૈકલ્પિક નામો જેમ કે કષ્યપ, ઉલુકા, કાનંદ, કાનબુક જેવા અન્ય નામોથી દેખાય છે. જૈન ધર્મના સાહિત્યમાં, તેમને પ્રેમથી સદ-ઉલુકા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, જેનો અર્થ થાય છે "ઉલુકા જેણે છ શ્રેષ્ઠોઓનો સિદ્ધાંત રજૂ કર્યો હતો". તેમની વૈશેષિક ડિલસ્કુફી એ જ રીતે વૈકલ્પિક નામો સાથે દેખાય છે, જેમ

કે "ઓલુક્ય ડિલસ્કૂડી" ઉપનામ ઉત્તુકા (શાબ્દિક રીતે ધૂવડ, અથવા રાતે અનાજ ખાનાર) પરથી ઉત્તરી આવ્યું છે.

કણાદ કઈ સદીમાં જીવ્યું તે અસ્પષ્ટ છે અને તે લાંબા સમયથી ચર્ચાનો વિષય છે. 1961 ની તેમની સમીક્ષામાં, રીપે જણાવે છે કે કણાદ 300 CE પહેલા કોઈક વખત જીવે છે, પરંતુ તેને નિશ્ચિતપણે ચોક્કસ સદીમાં મૂકવા માટેના ખાતરીપૂર્વકના પુરાવા પ્રપંચી રત્તા છે.

વૈશેષિક સ્ત્રોમાં સાંખ્ય અને મીમાંસા જીવી ભારતીય ડિલસ્કૂડીની સ્પર્ધાત્મક શાખાઓનો ઉત્તોભ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ બૌધ ધર્મનો કોઈ ઉત્તોભ નથી, જેના કારણે તાજેતરના પ્રકાશનોમાં વિદ્ધાનોએ છીથી બીજુ સદી બીસીઈના અંદાજો મૂકવા છે. વૈશેષિક સ્ત્રો હસ્તપ્રત આધુનિક યુગમાં બહુવિધ સંસ્કરણોમાં ટકી રહી છે અને 1957માં ઠાકુર અને 1961માં જાંબુવિજયજી દ્વારા ભારતના વિવિધ ભાગોમાં નવી હસ્તપ્રતોની શોધ, ત્યારપણી વિવેચનાત્મક આવૃત્તિના અભ્યાસો સ્થયવે છે કે કણાદને આભારી લખાણને વ્યવસ્થિત અને અતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું. 200 બીસીઈ અને સામાન્ય યુગની શરૂઆત વચ્ચે, તેના મુખ્ય સિદ્ધાંતો ઘણા જ્ઞાના હોઈ શકે તેવી શક્યતા સાથે. 1લી અને 2જી સદી સીઇના બહુવિધ હિંદુ ગ્રંથો, જેમ કે કુશાણ સામ્રાજ્યમાંથી મહાવિભાગ અને જ્ઞાનપ્રસ્થાન, કણાદના સિદ્ધાંતો પર અવતરણ અને ટિપ્પણી કરે છે.

## C. કશ્યપ

કશ્યપ (સંસ્કૃતકશ્યપકશ્યપ) એક પ્રાચીન ઋષિ હતા (ઋષિઓ), જેમાંથી એક હેસપ્તર્ષિવર્તમાન મન્વંતરામાં; અન્ય હોવા સાધેઅતિ, વશીષ, વિશામિત્ર, ગૌતમ, જમદજિ, ભારદ્વાજા.

તેઓ ના પિતા હતાદેવો, અસુરો, નાગાભને સમગ્ર માનવતા. તે પરણીત છેઅદિતિ, જેમની સાથે તે જન્મયો હતોઅજિ, ધર્માદ્યત્વસ, અને સૌથી અગત્યનું ભગવાનવિષ્ણુનો પાંચમો લીધોઅવતારતરીકેવામન, સાતમા મન્વંતરામાં અદિતિનો પુત્ર તેની બીજી પણી સાથે, દિતિ, તેમણે જન્મ આપ્યોછેદ્ય. દિતિ અને અદિતિ રાજાની પુત્રીઓ હતીદક્ષાપુજાપતિઅને બહેનોનેસતી, શિવની પણી કશ્યપને પૃથ્વી પ્રાપ્ત થઈ, બારા પ્રાપ્ત થઈપરશુરામરાજા કાર્તવીય અર્જુન પર વિજય મેળવ્યો અને ત્યારથી પૃથ્વી "કશ્યપી" તરીકે ઓળખાવા લાગી.

તેઓ કશ્યપ સહિતા અથવા બૃદ્ધ જીવકિયા તંત્ર ગ્રંથના લેખક પણ હતા, જેને આયુર્વેદ પર ખાસ કરીને આયુર્વેદિક બાળરોગ, ખીરોગવિજ્ઞાન અને પ્રસૂતિશાખના ક્ષેત્રોમાં શાસ્ત્રીય સંદર્ભ પુસ્તક ગણવામાં આવે છે. તે સુરક્ષિત રીતે માની શકાય છે કે ત્યાં ઘણા કશ્યપ હતા અને નામ માત્ર એક વ્યક્તિ નહીં પણ સ્થિતિ દર્શાવે છે.

કાશ્મીર ઘીણનું નામ કશ્યપ ઋષિના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે. હિંદુ પૌરાણિક કથાઓ અનુસાર, તે પુત્ર છેમારીયી, સર્જકના દસ પુત્રો (માનસ-પુત્રો)માંથી એકબુલ્લા. આપુજાપતિદક્ષાતેની તેર પુત્રીઓ આપી (અદિતિ, દિતિ, કંદુ, દાનુ, અરિષ્ટ, સુરાસા, સુરભી, વિનતા, તમરા, શોધાવશા, ઈદા, ખાસા અનેમ્યુનિકશ્યપ સાથે લગ્નમાં. થી તેમના પુત્રોઅદિતિઅથવાઆદિત્યસ(અદિતિના પુત્રો) હતા, એક તરીકે, આર્યમન, ભગા, ધૂતિ, મિત્રા, પુષ્ટણ, શક, સવિત્ર, ત્વષ્ટ, વરુણ, વિષ્ણુ અનેવિવસ્વતઅથવાવિવાસવન, જેમણે સૌર રાજવંશની શરૂઆત કરી હતી (સ્મર્યવંશ), જે પાછળથી તરીકે ઓળખાય છેઠક્વાઙુ વંશ, તેમના મહાન પૌત્ર, રાજા પછીઠક્વાઙુ, જેના અનુગામી રાજાઓ હતા, કુક્ષી, વિકુક્ષી, બાણ, અરણ્ય, પૃથ્વ, ત્રિશંકુ, અને અંતે રાજા રધુ, જેમણે તેને નામ આપ્યું, રધુવંશ (રધુનો વંશ), અને પછી ભગવાન તરફ આગળ વધ્યા. રામ, દશરથનો પુત્ર.

થી તેમના પુત્રોદિતિહતા, હિરાણ્યકશિપુઅનેહિરાણ્યાક્ષઅને એક પુત્રી સિહિકા, જે પાછળથી વિપ્રચિતીની પણી બનીહિરાણ્યકશિપુચાર પુત્રો હતા, અનુહલાદા, લદા, પ્રહલાદ, અને સાનહલાદા, જેમણે આગળ લંબાવ્યુંદ્ય.

ગતુડઅનેઅરુણાકશ્યપને તેની પણીથી પુત્રો છે, વિનતા

આનાગા(સર્પી) કંદુના તેમના પુત્રો છે.

દાનવો તેના દાન્યના પુત્રો છે.

ભાગવત પુરાણે જણાવે છે કે અખસરાઓકષયપ અને મુનિશી થયો હતો.

કષયપની પારિવારિક વંશમાં, તેની સાથે મત્રોના વધુ બે શોધકો છે, એટલે કે, તેના પુત્રો અવતસર અને અસ્તિત્વા. અવતારના બે પુત્રો, નિધૃવ અને રેખા, પણ મંત્ર-દ્વારા છે. 'સ્વરોચિષા' નામના મન્વાંતરા કાળમાં, કષયપ તે મન્વાંતરના સાત ઋષિઓમાંના એક હતા જે સપ્તઋષિઓ તરીકે ઓળખાતા હતા. આભારતીયહિમાલયમાં કાશ્મીરની ખીણનું નામ તેમના નામ પરદી રાખવામાં આવ્યું છે.

## ૬. કપિલ મુનિ

કપિલ (હિન્દી: कपिल ऋषि) એક વૈદિક ઋષિ હતા જેમને હિન્ડુ ડિલસૂરીની સાંખ્ય પાઠશાળાના સ્થાપકોમાંના એક તરીકે શૈય આપવામાં આવે છે.. તેઓ ભાગવત પુરાણમાં અગ્રણી છે, જે તેમની સાંખ્ય ડિલસૂરીનું આસ્તિક સંસ્કરણ દર્શાવે છે. તેઓ હી સદી બીસીએ માં થઈ ગયા હોવાનો અંદાજ છે.

ઋષિ કપિલને પ્રભાવશાળી સાંખ્ય-સૂત્ર લખવાનો શૈય આપવામાં આવે છે, જેમાં એઝેરિસ્ટિક સૂત્રો સાંખ્યનું છેતવાદી ડિલસૂરી રજુ કરે છે. કપિલનો પ્રભાવ બુદ્ધ અને બૌધ્ધ ધર્મ પર લાંબા સમયથી વિદ્વાનોના અભ્યાસનો વિષય રહ્યો છે.

હિન્દુ પૌરાણિક કથાઓ કપિલ મુનિને મનુના વંશજ તરીકે અથવા હિન્દુના પૌત્ર તરીકે વર્ણાવે છે ભગવાન બૃહા, અથવા ભગવાન વિષ્ણુના અવતાર તરીકે. આ કપિલ મુનિ જે સમયે રહેતા હતા તે સમય છે કુદુકેત્ર બુદ્ધની ઘટનાની તારીખ અને રચનાની તારીખ પર આધાર રાખે છે ભગવદ ગીતા (પરેપરાગત રીતે 3139 બીસીએ, પરંતુ પુરાતત્ત્વીય પુરાવાઓ અનુસાર તેની નજુક 950 બીસીએ; અને લખાણ ચોથી સદી સીએમાં તેના અંતિમ સ્વરૂપે પહોંચ્યું), કારણ કે કપિલ મુનિ અને સાંખ્યનો ઉલ્લેખ ભગવદ ગીતા (3.3 અને 10.26)માં કરવામાં આવ્યો છે. તેથી પ્રથમ તારણ એ છે કે કપિલ મુનિ 950 બીસીએ પહેલા લાંબા સમય સુધી જીવ્યા હતા.

બીજું, ચેતસ્પત્રાર ઉપનિષદ (5.2) માં પણ ઋષિ કપિલનો ઉલ્લેખ છે. આ ઉપનિષદ છે ભગવદ ગીતા પહેલા અને બ્લેક યજુર્વેદનો ભાગ છે. પરંતુ શંકરાચાર્ય (માં પરિચય) સાંખ્યને જ્ઞાન સાચે અને કપિલને હિરણ્યગર્ભ સાચે સરખાવે છે (પ્રથમ જન્મેલા વિષ્ણુ) અને સાંખ્ય ડિલસૂરીના લેખક નાસ્તિક કપિલ સાચે નથી.

આગળ સ્વામી પ્રભુપાદે તેમના પુસ્તકમાં બે કપિલોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેમના કહેવા મુજબ કપિલ માં ભગવદ ગીતા (10.26) સાંખ્ય ડિલસૂરીની નાસ્તિક કપિલ નથી. બૌદ્ધ સંબંધિત છે કપિલવસ્તુ નામના બુદ્ધના જન્મસ્થળ સાચે નાસ્તિક કપિલા. તેથી અમારી પાસે બે કપિલ છે: (1) કપિલ મુનિ (વૈદિક ઋષિ) દેવહૃતિના પુત્ર વિષ્ણુનો અવતાર (3139 બીસીએ પહેલા). (2) સાંખ્ય ડિલસૂરીના સ્થાપક નાસ્તિક ઋષિ કપિલા. (3139 બીસીએ કરતાં પાછળથી પરંતુ તે પહેલાં બુદ્ધ).

કપિલ નામ ધરણ ગુંધોમાં જોવા મળે છે, અને સંભવ છે કે આ નામો અલગ અલગ હોવાનો ઉલ્લેખ કરે છે લોકો સૌથી પ્રસિદ્ધ સંદર્ભ વૈદિક ઋષિ કપિલનો તેમના વિદ્યાર્થી અસુરી સાચે છે, જેઓ માં ભારતીય પરંપરા, હિન્દુની સાંખ્ય શાળાના પ્રથમ માસ્ટર તરીકે ગણવામાં આવે છે ડિલસૂરી જ્યારે

તે બુદ્ધની પૂર્વ તારીખે છે, તે અસ્પષ્ટ છે કે તે કઈ સદીમાં જીવ્યા હતા, કેટલાક સાથે છી સદી બીસીએઠ સ્થયરે છે, અન્યો તેને 7મી સદી બીસીએઠમાં સ્થાન આપે છે.

કપિલ મુનિને એક પ્રભાવશાળી સૂત્ર લખવાનો ગ્રેય આપવામાં આવે છે, જેને સાંખ્ય-સૂત્ર કહેવામાં આવે છે, કપિલ-સૂત્ર), જે સાંખ્યના દૈત્યાદી ડિલસ્કૃતીને એક્ષોરિસ્ટિક રીતે રજૂ કરે છે. આ હિન્દુ ધર્મના અન્ય સારી રીતે અભ્યાસ કરાયેલા લખાણમાં સૂત્રો સમજાવવામાં આવ્યા હતા જેને સાંખ્યકારિક કહેવાય છે.

કપિલા મુનિના જીવન વિશેની દંતકથાઓનો ઉલ્લેખ વિષ્ણુ-કેન્દ્રિત પુસ્તક ભાગવતના પુસ્તક 3 માં કરવામાં આવ્યો છે, પુરાણા. તે જણાવે છે કે તેના માતાપિતા કદ્મ મુનિ અને દેવહૃતિ હતા, તે ભાઈ પણ હતો અને અનુસૂયાના શિક્ષક ડેનિયલ શેરિડેન જણાવે છે કે, કપિલ મુનિનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે પુરાણા, પુરાણને મજબૂત કરવા માટે, સર્વોચ્ચ હોવાના વિષ્ણુના અવતાર તરીકે હિન્દુ ધર્મમાં કપિલ મુનિના સાંખ્યના પરંપરાગત આદર સાથે તેને જોડીને શિક્ષણા, માં ભાગવત પુરાણા, કપિલા એ પાત્ર છે જે તેની માતા દેવહૃતિને રજૂ કરે છે પુસ્તક 3 માં યોગ અને આસ્તિક દૈત્યાદની ડિલસ્કૃતી, કપિલ મુનિના સાંખ્યનું વર્ણન પણ દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે, ભાગવત પુરાણના પુસ્તક 11માં ફુષ્ટાંધી ઉદ્ઘાત, એક પેસેજ તરીકે પણ ઓળખાય છે "ઉદ્ઘાત ગીતા", પુરાણનું પુસ્તક 11, કપિલને નીચેના શાખાઓ આપે છે:

તમામ વૃક્ષોમાં હું વટવુસ હું અને દેવતાઓમાં ઋખિઓમાં હું નારદ હું, ના ગાંધવો હું ચિત્રરથ હું, અને પૂર્ણ માણસોમાં હું કપિલા ઋધિ હું. (10.26) કપિલનું વર્ણન પુરાણોમાં વિષ્ણુના અવતાર તરીકે કરવામાં આવ્યું છે, એક અવતાર પુઢ્યી પર આવ્યો તેમના ઉપદેશો દ્વારા આધ્યાત્મિક સંતુલન પુનઃસ્થાપિત કરવા, જૌદ્ધ સ્વોતો કપિલાને એ તરીકે રજૂ કરે છે જાણીતા ડિલસ્કૃત જેમના વિદ્યાર્થીઓએ કપિલપસ્તુ શહેરનું નિર્માણ કર્યું હતું.

## ૧૦. નચિકેતા

નચિકેતા (સંસ્કૃત:નિકલ), નચિકેતા તરીકે પણ ઓળખાય છે (સંસ્કૃત:નિકોલે, બંગાળી:નચિકાળાઓડિયા:નચિકલા), અથવા નચિકેત (સંસ્કૃત:નિચિકેતસુ)અથવા કચારેક તો નચિકેતન (સંસ્કૃત:નિચિકેતન)વાજશ્વર ઋષિનો પુત્ર હતો (સંસ્કૃત:વાસશ્વરસ, પ્રકાશિત દાન માટે પ્રખ્યાત) વાજશ્વર તરીકે પણ ઓળખાય છે. સંસ્કૃત:વાજશ્વરાએક પ્રાચીન માં બાળ નાયક છેહિંદુઆત્માની પ્રકૃતિ વિશે દંતકથા અનેબ્લાબણ માં વાર્તા કહેવામાં આવી છેકથા ઉપનિષદ(૮.૫૩૩ સદી બીસીઈ), જોકે નામમાં અગાઉના ઘણા સંદર્ભો છે. તેને આત્મજાન શીખવામાં આવ્યું હતું, મૃત્યુના દેવ દ્વારા માનવ આત્મા (સર્વોચ્ચ સ્વ) ને શરીરથી અલગ કરવાનું યમ નચિકેતા ક્ષણબંગુર હોય તેવી ભૌતિક ઈચ્છાઓના અસ્વીકાર માટે અને બ્રહ્મને સાક્ષાર કરવાના માર્ગની તેમની એકલ-દિમાગની શોધ માટે જાહીતા છે. મોકષએટલે કે પુનર્જન્મમાંથી આત્માની મુજિત્તે, વાજશ્વરાસે, દેવતાઓ પાસેથી ભેટની ઈચ્છા રાખીને, તેની બધી સંપત્તિ દાનમાં આપવાનો પ્રસ્તાવ શરૂ કર્યો. પરંતુ નચિકેતાએ જોયું કે તે માત્ર તે ગાયોનું દાન કરી રહ્યો હતો જે વૂળ, બંજર, અંધ કે લંગડી હતી; [૫] એવું નથી કે જે ઉપાસકને સ્વર્ગમાં સ્થાન ખરીદી શકે. પિતાના સંસ્કાર માટે શેરે ઈચ્છા નચિકેતાએ પૂછ્યું: "હું પણ તમારો જ છું, તમે મને કચા ભગવાનને અર્પણ કરશો?" આ રીતે વ્યાખ્યિત થયા પછી, વાજશ્વરાસે ગુસ્સામાં જવાબ આપ્યો, "હું તને મૃત્યુને સોંપુ છું (યમ)".

તેથી નચિકેતા મૃત્યુના ઘરે ગયો, પરંતુ ભગવાન બહાર હતા, અને તેણે ત્રણ દિવસ રાહ જોઈ. જ્યારે યમ પાછા ઈર્યા, ત્યારે તેમને એ જોઈને અક્ષોમ થયો કે એક બ્લાબણ મહેમાન આટલી લાંબી રાહ જોઈ રહ્યા હતા. તેણે નચિકેતાને કહ્યું, "તમે મારા ઘરે આત્મિય વિના ત્રણ દિવસ રાહ જોઈ છે, માટે મારી પાસેથી ત્રણ વરદાન માગો." નચિકેતાએ સૌથી પહેલા પોતાના પિતા અને પોતાના માટે શાંતિ માંગી. યમ સંમત થયો. આગળ, નચિકેતાએ પવિત્ર અજી થજ શીખવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી, જેને યમે પણ સમજાવ્યું. તેમના ત્રીજા વરદાન માટે, નચિકેતા મૃત્યુ પછી શુદ્ધાય છે તેનું રહસ્ય જાણવા માંગતા હતા.

યમ આ પ્રથમ પર અચકાયો. તેણે કહ્યું કે દેવતાઓ માટે પણ આ એક રહસ્ય હતું. તેણે નચિકેતાને અન્ય કોઈ વરદાન માંગવા કહ્યું, અને ઘણા ભૌતિક લાભોની ઓફર કરી.

પણ નચિકેતાએ જવાબ આપ્યો કે ભૌતિક વસ્તુઓ આવતી કાલ સુધી જ ટકશે. તેણે વ્યક્તિગત રીતે મૃત્યુનો સામનો કર્યો છે, તે સંપત્તિની ઈચ્છા કેવી રીતે કરી શકે? અન્ય કોઈ વરદાન કરશે. યમ ગુપ્ત રીતે આ શિષ્યથી પ્રસંજ થયા, અને સાચા સ્વબાવ વિશે વિસ્તૃત વર્ણન કર્યું, જે મૃત્યુ પછી પણ ટકી રહે છે. અનુભૂતિની ચાવી એ છે કે આ સ્વયં અવિમાજ્ય છેબાબણ, સર્વોચ્ચ

ભાવના, બ્રહ્માંડમાં મહત્વપૂર્ણ બળ. યમનું સમજૂતી એ હિંદુ અધ્યાત્મશાસ્ક્રિપ્ટ સમજૂતી છે અને તે નીચેના મુદ્રાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે:

અવાજ ઓમા સર્વોચ્ચ બ્રહ્મનો અસ્થાસક્રમ છે

આત્મા, જેનું પ્રતીક ઓમ છે તે સર્વવ્યાપી બ્રહ્મ સમાન છે. નાના કરતાં નાનો અને મોટા કરતાં મોટો, આત્મા નિરાકાર અને સર્વવ્યાપી છે.

જાનીઓનું લક્ષ્ય આ આત્માને જાણવાનું છે.

આત્મા સવાર જેવો છે; ઘોડાઓ છિન્દિયો છે, જે તે ઇચ્છાઓના માર્ગ દ્વારા માર્ગોદર્શન આપે છે.

મૃત્યુ પણી, તે આત્મા જ રહે છે; આત્મા અમર છે.

માત્ર શાસ્ત્રો વાંચવાથી કે બૌધ્ધિક શિક્ષણથી આત્માનો સાક્ષાત્કાર થઈ શકતો નથી.

વ્યક્તિએ આત્માને શરીરથી ભેદ કરવો જોઈએ, જે ઈચ્છાનું આસન છે.

બ્રહ્મને સાકાર કરવામાં અસમર્થિતાના પરિણામે વ્યક્તિ પુનર્જન્મના ચકમાં ફસાઈ જાય છે.

આત્માને સમજવાથી મોક્ષ મળો છે

આમ યમ પાસેથી બ્રાહ્મણનું જાન શીખ્યા પણી, નચિકેતા જન્મના ચકમાંથી મુક્ત થયા.

નચિકેતા સૌથી પ્રભાવશાળી પાત્રોમાંથી એક છેહિંદુ ધર્મ. ભારતીય સાધુ સ્વામી વિવેકાનંદ કહ્યું:  
"જો મને નચિકેતાની શ્રદ્ધા સાથે દસ કે બાર છોકરાઓ મળે, તો હું આ દેશના વિચારો અને શોધને એક નવી ચેનલમાં ફેરવી શકું છું."

## ૧૧. એપીજે અબ્દુલ કલામ

એપીજે અબ્દુલ કલામ, સંપૂર્ણ અવુલ પાડિર જેનુલાબ્ડીન અબ્દુલ કલામ, (જન્મ 15 ઓક્ટોબર, 1931, રામેશ્વરમ, ભારત – 27 જુલાઈ, 2015 ના રોજ અવસાન થયું, શિલોગ), ભારતીય વૈજ્ઞાનિક અને રાજકારણી ક્રમાં ના વિકાસમાં અગ્રણી ભૂમિકા ભજવી હતી. ભારતની મિસાઇલ અને પરમાણુ શસ્ત્રોક્ષાર્યકમો એ હતોરાખ્રૂપતિ 2002 થી 2007 સુધી ભારતના.

કલામે માં ડાંગ્રી મેળવી હતી એરોનોટિકલ એન્જિનિયરિંગમાસ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓક ટેકનોલોજીમાંથી અને 1958માં ડિકેન્સ રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ઓર્ગાનાઇઝેશન (DRDO)માં જોડાયા. 1969 માં તે સ્થળાંતર થયો ભારતીય અવકાશ સંશોધન સંસ્થા, જ્યાં તેઓ પ્રોજેક્ટ ડિરેક્ટર હતા. SLV-III, પ્રથમ ઉપગ્રહલોન્ચ વાહનને ભારતમાં ડિઝાઇન અને ઉત્પાદિત બને હતા. 1982 માં DRDO માં ફરી જોડાયા, કલામે એવા કાર્યકમની યોજના બનાવી કે જેણે સંખ્યાબંધ સફળ મિસાઇલોનું નિર્માણ કર્યું, જેણે તેમને "મિસાઇલ મેન" ઉપનામ મેળવવામાં મદદ કરી. તે સફળતાઓમાં આજે, ભારતની પ્રથમ મધ્યવર્તી ગ્રેણી હતી બેલિસ્ટિક મિસાઇલ, જેમાં SLV-III ના પાસાઓ સામેલ છે અને 1989 માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.

1992 થી 1997 સુધી કલામ સંરક્ષણ પ્રધાનના વૈજ્ઞાનિક સલાહકાર હતા, અને બાદમાં તેમણે ડેમિનેટ પ્રધાનના હોદા સાથે સરકારના મુખ્ય વૈજ્ઞાનિક સલાહકાર (1999-2001) તરીકે સેવા આપી હતી. માં તેમની અગ્રણી ભૂમિકાદેશની 1998 પરમાણુ શસ્ત્રોના પરીક્ષણોએ ભારતને એક તરીકે મજબૂત બનાવ્યું પરમાણુ શક્તિઅને કલામને રાષ્ટ્રીય નાયક તરીકે પ્રસ્થાપિત કર્યો, જોકે આ પરીક્ષણોએ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ભારે ચિંતા પેદા કરી હતી. 1998માં કલામે ટેકનોલોજી વિઝન 2020 નામની દેશવ્યાપી યોજના રજૂ કરી, જેને તેમણે 20 વર્ષમાં ભારતને ઓછા-વિકસિત સમાજમાં પરિવર્તિત કરવાના માર્ગ નકશા તરીકે વર્ણાવ્યું. આ યોજનામાં અન્ય પગલાંની સાથે કૃષિ ઉત્પાદકતા, વધારવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. ટેકનોલોજીમાટે વાહન તરીકે આવ્યો વૃદ્ધિ, અને આરોગ્ય સંભાળ અને શિક્ષણની પહોંચને વિસ્તૃત કરવી.

2002 માં ભારતનું શાસનનેશનલ ડ્રોકેટિક એલાયન્સ (NDA) કલામને આઉટગોટિંગ પ્રેસિડન્ટના અનુગામી તરીકે આગળ ધ્યાયે છે. કારા નાર્માડિત કરવામાં આવ્યા હતા, તેમ છતાં તેઓ મુસ્લિમ હતા, અને તેમનું કદ અને લોકપ્રિય અપીલ એવી હતી કે મુખ્ય વિરોધ પક્ષ, ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોરેસ, પણ તેમની ઉમેદવારી દરમાસ્ત. કલામે સરળતાથી ચુંટણી જીતી લીધી હતી અને જુલાઈ 2002માં ભારતના 11માં રાખ્રૂપતિ તરીકે શપથ લીધા હતા, જે મોટાભાગે ઔપચારિક પદ હતું. તેમણે

2007માં તેમના કાર્યકાળના અંતે હોદો છોડી દીધો હતો અને ત્યાર બાદ તેઓ પુત્રિભા પારીલ, દેશના પ્રથમ મહિલા રાષ્ટ્રપતિ.

જાગરીક જીવનમાં પાછા કથ્યો પઢી, કલામ ઉપયોગ કરવા માટે પ્રતિબળ રખ્યા વિજ્ઞાનથે ટેકનોલોજી ભારતને એક વિકસિત દેશમાં પરિવર્તિત કરવા અને અનેક યુનિવર્સિટીઓમાં લેક્ચરર તરીકે સેવા આપી. 27 જુલાઈ, 2015 ના રોજ, તેઓ ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ મેનેજમેન્ટ શિલોગમાં પ્રવચન આપતી વખતે ભાંગી પડ્યા હતા અને તરત જ કાર્ડિયાક અરેસ્ટથી તેમને મૃત જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.

કલામે અનેક પુસ્તકો લખ્યા, જેમાં આત્મકથા, વિંગ્સ ઓફ ફાયર (1999)નો સમાવેશ થાય છે. તેમના અસંખ્ય પુરસ્કારોમાં દેશના બે સર્વોચ્ચ સન્માન, પદ્મ વિભૂષણ (1990) અને ભારત રણ (1997)નો સમાવેશ થાય છે.

## ૧૨. ડૉ. બીઆર આંબેડકર

ભીમરાવ રામજી આંબેડકર, (જન્મ 14 એપ્રિલ, 1891, મહુ, ભારત — મૃત્યુ 6 ડિસેમ્બર, 1956, નવી દિલ્હી), ના નેતાદિલિતો(અનુસૂચિત જાતિ; અગાઉ કહેવાય છેઅસ્પૃષ્ટ) અને સરકારના કાયદા મંત્રીભારત(1947-51).

એનો જન્મદિલિતમહારપણિમ ભારતના પરિવારમાં, તે એક છોકરો હતોઅપમાનિતતેના ઉચ્ચ-જાતિના સ્થાનકેલો બારા તેમના પિતા ભારતીય સેનામાં અધિકારી હતા. બારા શિષ્યવૃત્તિ એનાયત કરવામાં આવી હતીગાયકવારબરોડાના (શાસક) (હવેવડોદરા), તેમણે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની યુનિવર્સિટીઓમાં અધ્યાત્મ કર્યો, બ્રિટન, અને જર્મની, ગાયકવારની વિનંતી પર તેમણે બરોડા પદ્ધિક સર્વિસમાં પ્રવેશ કર્યો, પરંતુ, તેમના ઉચ્ચ-જાતિના સાથીદારો બારા ફરીથી ખરાબ વર્તન થતાં, તેઓ કાન્નુની પ્રેક્ટિસ અને શિક્ષણ તરફ વળ્યા. તેમણે દેંક સમયમાં જ દલિતોમાં તેમનું નેતૃત્વ સ્થાપિત કર્યું, તેમના વતી અનેક સામચિકોની સ્થાપના કરી અને સરકારની વિધાન પરિષ્ઠોમાં તેમના માટે વિશેષ પ્રતિનિધિત્વ મેળવવામાં સફળ થયા. હરીજાઈમહાત્મા ગાંધીદલિતો (અધ્યવા હરિજનો, જીમ કે ગાંધી તેમને કહે છે) માટે બોલવાનો દાવો કરે છે, તેમણે વોટ કોર્ગ્રેસ એન્ડ ગાંધી હેવ ઇન ટુ ધ અનટચેબલ્સ (1945) લખ્યું હતું.

1947માં આંબેડકર ભારત સરકારના કાયદા મંત્રી બન્યા. તેમણે ભારતીય બંધારણ ઘડવામાં, ગેરકાયદેસર રીતે અગ્રણી ભાગ લીધો હતોભેદભાવઅસ્પૃષ્ટો સામે, અને કુશળતાપૂર્વક તેને એસેસ્પ્લિ બારા ચલાવવામાં મદદ કરી. તેમણે 1951 માં રાજીનામું આપ્યું, સરકારમાં તેમના પ્રભાવના અભાવથી નિરાશ ઓક્ટોબર 1956 માં, હિંદુ સિલાંતમાં અસ્પૃષ્ટુંતાને કાયમ રાખવાને કારણે નિરાશામાં, તેમણે ત્યાગ કર્યો. હિંદુ ધર્મમાં એક સમારોહમાં લગભગ 200,000 સાથી દલિતો સાથે બૂજ બન્યાનાગપુર. આંબેડકરનું પુસ્તક ધ બુજ એન્ડ હિંગ ધર્માઃ અ ડિટિકલ એડિશન તરીકે પુનઃપ્રકાશિત થયું હતું, અને તે 2011માં ધ બુજ એન્ડ હિંગ ધર્માઃ અ ડિટિકલ એડિશન તરીકે પુનઃપ્રકાશિત થયું હતું, તેનું સંપાદન, રજૂઆત અનેટીકાઅકાશ સિંહ રાહોડ અને અજય વર્મા દ્વારા.

પૂના કરાર, (24 સપ્ટેમ્બર, 1932), હિંદુ નેતાઓ વચ્ચે કરારભારતને નવા અધિકારો આપવાદિતો(નીચી જાતિહિંદુજ્ઞો પછી ધર્મીવાર "અસ્પૃષ્ટ" લેબલ). પૂના ખાતે હસ્તાક્ષર કરાયેલ કરાર (હવેપુણે, મહારાષ્ટ્ર), 4 ઓગસ્ટ, 1932 ના કોમ્યુનલ એવોર્ડથી પરિણામ્યું, બ્રિટશ સરકાર બારા એક પ્રસ્તાવ જે ભારતની વિવિધ ધારાસભાઓમાં અલગ અલગ લોકોને બેઠકો ફાળવશે. સમુદાયોસાંપ્રદાયિક હિતો વચ્ચેના વિવિધ તણાવને ઉકેલવાના પ્રયાસમાં. દલિતનેતાઓ, ખાસ કરીનેભી ભારત રામજી આંબેડકર, દરખાસ્તને ટેકો આપ્યો, યેવું

માનીને કે તે દલિતોને તેમના હિતોને આગળ વધારવાની મંજુરી આપશે. મહાત્મા ગાંધી, બીજુ તરફ, હિંદુ મતદારોથી અલગ દલિતો માટે મતદાર મંડળની જોગવાઈ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો, જે તેમના મતે સ્વતંત્રતાની બિડમાં ભારતને નબળું પાડશે. જેલમાં હોવા છતાં, ગાંધીએ આમરણાંત ઉપવાસની જાહેરાત કરી, જે તેમણે સપેચ્યર 18 ના રોજ શરૂ કરી.

ગાંધી મૃત્યુની નજુક ન હતા ત્યાં સુધી આંબેડકરે અલગ મતદાર મંડળો માટે તેમનો ટેકો છોડી દેવાનો છનકાર કર્યો હતો. ત્યારબાદ તેઓ અને હિંદુ નેતાઓ સંપ્રિ માટે સંમત થયા હતા, જેણે અલગ મતદારોને નકારી દીધ્યા હતા પરંતુ 10-વર્ષના સમયગાળા માટે હિંદુ મતદારોમાં દલિતોને વધારે પ્રતિનિધિત્વ આપ્યું હતું. આંબેડકરે બ્લેકમેલની ફરિયાદ કરી, પરંતુ આ કરાર ભારતીય રાષ્ટ્રવાદી ચળવળની અંદર "અસ્પૃષ્યતા" સામેની ચળવળની શરૂઆત દર્શાવે છે.

## ૧૩ . સરદાર વલલભભાઈ પટેલ

વલલભભાઈ પટેલ, સંપૂર્ણ વલલભભાઈ જવેરભાઈ પટેલ, ઉપનામ સરદાર પટેલ (હિન્ડી: "નેતા પટેલ"), (જન્મ ઓક્ટોબર ૩૧, ૧૮૭૫, નાડિયાદ, ગુજરાત, ભારત - મૃત્યુ ૧૫ ડિસેમ્બર, ૧૯૫૦, બોમ્બે[હવે મુંબઈ]), ભારતીય બેરિસ્ટરાને રાજકારણી, ના નેતાઓમાંના એકભારતીય રાષ્ટ્રીય ડોગ્રેસભારતીય સ્વતંત્રતાની લડત દરમિયાન, ૧૯૪૭ પછી ભારતીય સ્વતંત્રતાના પ્રથમ ત્રણ વર્ષ દરમિયાન, તેમણે નાચબ તરીકે સેવા આપી હતીપ્રધાન મંત્રી, ગૃહ પ્રધાન, માહિતી પ્રધાન, અને રાજ્ય પ્રધાન.

પટેલનો જન્મ લેવા પાટીદાર જાતિના સ્વનિર્ભર જમીનદાર પરિવારમાં થયો હતો. પરંપરાગત વાતાવરણમાં ઉછેરવામાં આવે છેહિંદુ ધર્મ, તેમણે હાજરી આપી હતીપ્રાથમિક શાળાકરમસંખાતે અનેઉચ્ચ શાળાપેટલાદ ખાતે પરંતુ મુખ્યત્વે સ્વ-શિક્ષિત હતા. પટેલે ૧૬ વર્ષની ઉમરે લઘુ કર્યા હતા. મેટ્રિક્યુલેટેડ૨૨ વર્ષની ઉમરે, અને ડિસ્ટ્રિક્ટ પ્લીડરની પરીક્ષા પાસ કરી, જેણે તેમને કાયદાની પ્રેક્ટિશ કરવા સક્ષમ બનાવ્યા. ૧૯૦૦માં તેમણે ચિલ્લા વકીલની સ્વતંત્ર ઓફિસની સ્થાપના કરીગોધરા, અને બે વર્ષ પછી તે બોરસદ રહેવા ગયો.

એક વકીલ તરીકે, પટેલે અવિશ્વસનીય કેસને ચોક્કસ રીતે રજૂ કરવામાં અને પોલીસ સાક્ષીઓ અને બ્રિટિશ ન્યાયાધીશોને પડકારવામાં પોતાને અલગ પાડ્યા હતા. ૧૯૦૮માં પટેલે તેમની પલ્લી ગુમાવી હતી, જેણે તેમને એક પુત્ર અને પુત્રીનો જન્મ આપ્યો હતો અને તે પછી તેઓ વિધુર બન્યા હતા. માટે નિર્ધારિતવધારવુંમાં તેની કારકિર્દીકાન્નની વ્યવસાય, પટેલ માંચ મંદિરમાં અભ્યાસ કરવા ઓગસ્ટ ૧૯૧૦માં લંડન ગયા હતા. ત્યાં તેમણે અંતપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો અને અંતિમ પરીક્ષાઓ ઉચ્ચ સન્માન સાચે પાસ કરી.

પર પરત ફરી રહ્યા છેમારતકેબુઅારી ૧૯૧૩ માં, તેઓ સ્થાયી થયાઅમદાવાદમાં અગ્રણી બેરિસ્ટર બનવા માટે ઝડપથી વધી રહ્યા છેગુનેગાર માટે નો કાચદોઅમદાવાદ બાર ખાતે. આરક્ષિત અને નમ્ન, તેઓ તેમની બ્રેઝ રીતમાત, તેમના સ્માઈ, અંગ્રેજી-શૈલીના કપડાં અને અમદાવાદની ફેશનેબલ ગુજરાત કલબમાં બિજમાં તેમની ચ૆પિયનશિપ માટે જાણીતા હતા. તેઓ ૧૯૧૭ સુધી ભારતીય રાજકીય પ્રવૃત્તિઓ પાત્રે ઉદાસીન હતા.

૧૯૧૭ માં પટેલને તેમના જીવનનો માર્ગ બદલાયો અને પ્રભાવિત થયામોહનદાસ ડે. ગાંધી. પટેલ ગાંધીજીને વળગી રહ્યાસત્યાગ્રહ(અહિસાની નીતિ) જ્યાં સુધી તે અંગ્રેજો સામે ભારતીય સંઘર્ષને આગળ ધરાવે છે. પરંતુ તેમણે પોતાની ઓળખ ગાંધીજી સાચે ન

હતીનેટિકતામાન્યતાઓને આદર્શો, અને તેમણે તેમના સાર્વત્રિક ઉપયોગ પર ગાંધીના ભારતે ભારતની તાત્કાલિક રાજકીય, આર્થિક અને સામાજિક સમસ્યાઓ માટે અપ્રસ્તુત ગણાવ્યો. તેમ છતાં, ગાંધીને અનુસરવા અને ટેકો આપવાનો સંકલ્પ કર્યા પછી, પટેલે તેમની શૈલી અને દેખાવ બદલ્યો. તેમણે ભારતીય એકૂતના સર્કન કપડા પહેરીને ગુજરાત કલબ હોડી દીધી અને ભારતીય રીતે ખાંધું.

1917 થી 1924 સુધી પટેલે અમદાવાદના પ્રથમ ભારતીય મ્યુનિસિપલ કમિશનર તરીકે સેવા આપી હતી અને 1924 થી 1928 સુધી તેના ચૂંટાયેલા મ્યુનિસિપલ પ્રમુખ હતા. પટેલે સૌપ્રથમ 1918 માં પોતાની ઓળખ બનાવી હતી, જ્યારે તેમણે એકૂતો, એકૂતો અને જમીનમાલિકોના સામ્રાજિક અભિયાનની યોજના બનાવી હતી.કેરા, ગુજરાત, સંપૂર્ણ વાર્ષિક વસૂલ કરવાના બોમ્બે સરકારના નિષ્ણાય સામેઆવકભારે વરસાદને કારણે પાક નિર્જણ જવા છતાં કર.

1928માં પટેલે બારડોલીના જમીનમાલિકોને વધારાના કર સામેના તેમના પુત્રિકારમાં સફળતાપૂર્વક નેતૃત્વ કર્યું. બારડોલી ગુંમેશના તેમના કાર્યક્રમ નેતૃત્વને કારણે તેમને સરદાર ("નેતા") નું બિરુદ મળ્યું અને ત્યારથી તેઓ સમગ્ર ભારતમાં રાષ્ટ્રવાદી નેતા તરીકે ઓળખાયા. તેમને વ્યવહારુ, નિષ્ણાયક અને નિર્દીય પણ ગણવામાં આવતા હતા અને અંગેજોએ તેમને ખતરનાક દુષ્મન તરીકે ઓળખાયા હતા.

## ૧૪ . જેઅારડી ટાતા

જેઅારડી ટાતા, સંપૂર્ણ જહાંગીર રતનજી દાદાભોય ટાતા, (જન્મ જુલાઈ 29, 1904, પેરિસ, ફાન્સ - મૃત્યુ 29 નવેમ્બર, 1993, જુનીવા, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ), ભારતીય ઉદ્ઘોગપતિ અને ઉદ્ઘોગનભારતની પ્રથમ એરલાઇન બનાવનાર અને નાટકીય વિસ્તરણની દેખરેખ કરનાર અગ્રણીટાતા ગ્રૂપ, ભારતનું સૌથી મોટું ઔદ્યોગિક સામ્નાજ્ય.

ટાતાનો જન્મ ભારતના સૌથી ધનાઢ્ય પરિવારોમાંના એકમાં થયો હતો, પરંતુ તેમની માતા ફેન્ચ હતી અને તેમણે તેમના બાળપણનો મોરાભાગનો સમય ભારતમાં વિતાવ્યો હતો. ફાન્સ, પરિણામે, ફેન્ચ તેમની પ્રથમ ભાષા હતી. તે જ્યારે ઉનાળામાં હતોવેકેશનકે તે પ્રથમ ઉદ્ઘાન અગ્રણીને મળ્યો હતોલુઇસ બ્લેરિયોટ, અને એન્કાઉન્ટરથી એરકાફરમાં રસ જાળ્યો જે આપણે જુવનભરનો જુસ્સો બની ગયો. ફાન્સ, જાપાન અને ઇંગ્લેન્ડમાં અભ્યાસ કર્યો પછી, ટાતાએ એક વર્ષ સુધી ફેન્ચ સૈન્યમાં સેવા આપી. ખાતે એન્જિનિયરિંગનો અભ્યાસ કરવાની ચોજના બનાવી હતીકેમ્પિઝ ચુનિવર્સિટીપરંતુ તેમની ભૂમિકા નિભાવવા માટે ભારત પાછ ફરવાની ફરજ પડી હતીટાતા પરિવાર 1925માં બિઝનેસ. ટાતાના પરદાદા દારા 1868માં સ્થપાયેલ, ટાતા ગ્રૂપ ભારતના સૌથી મોટા બિઝનેસ સમૂહમાંનું એક હતું.

એક વર્ષની અંદર તેમના પિતાનું અવસાન થયું, અને ટાતાએ જીથણી મુખ્ય કંપની ટાતા સન્સના ડિરેક્ટર તરીકે તેમનું સ્થાન લીધું. ટાતાશરણાગતિ 1929 માં તેમની ફેન્ચ નાગરિકતા, અને તે જ વર્ષે તેઓ ડોમશીયલ પાઇલટનું લાઇસન્સ મેળવનાર પ્રથમ ભારતીયોમાંના એક બન્યા. 1932માં ટાતાએ ટાતા એર મેઇલની સ્થાપના કરી, જે જોડતી કુરિયર સેવા છેકરાચી, અમદાવાદ, બોપે (હવે મુંબઈ), અને મદ્રાસ (હવે ચેન્નાઈ). 1938માં, જ્યારે ટાતાએ ટાતા ગ્રૂપના ચેરમેન તરીકે ચાર્જ સંભાળ્યો, ત્યારે તેઓ 34 વર્ષની વયે ટાતા સન્સ બોર્ડના સૌથી નાના સભ્ય હતા. તેણે તેની એરમેલ સેવાને ટાતા એરલાઇન્સ તરીકે પુનઃખાડ કરી, તેણે ભારતની પ્રથમ સ્થાનિક કેરિયર બનાવી, અને 1946માં તેણે જ્કપથી વિકસતી કંપનીનું નામ બદલી નાખ્યું. એર ઇન્ડિયા. આગામી અડધી સદીમાં ટાતાએ સ્ટીલ, પાવર અને હોટલ જીવા લાલના વ્યવસાયોને મજબૂત બનાવ્યા અને જીથણે રસાયણો, ઓટોમોબાઈલ, ફાર્માસ્યુટિકલ્સ, નાણાકીય સેવાઓ અને માહિતીનો સમાવેશ કરવા માટે તેના હિતોને વૈવિધ્યસભર બનાવવા તરફ દીર્ઘટેકનોલોજી. જ્યારે 1953માં એર ઇન્ડિયાનું રાષ્ટ્રીયકરણ કરવામાં આવ્યું ત્યારે, ટાતાને ચેરમેન તરીકે જાળવી રાખવામાં આવ્યા હતા, જે 1978 સુધી રહ્યા હતા. 1991માં તેમણે 87 વર્ષની વયે ટાતા

મન્દિરમાંથી પદ છોડ્યું હતું; 80 થી વધુ કંપનીઓ કેરચનાટારા ગ્રૂપનું સામ્રાજ્ય વાંચિક અંદાજે \$4 બિલિયનનું ઉત્પાદન કરતું હતું.

તેમના માર્ગેદર્શન હેઠળ, ભારતમાં વૈજ્ઞાનિક, તબીબી અને કલાત્મક પ્રયાસોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઘણી સંસ્થાઓની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. તેમાં ટારા ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ઇન્ડિસ્ટ્રિયલ રિસર્ચે, ટારા મેમોરિયલ લોસ્પિટલ, ટારા ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ સોશિયલ સાયન્સ, નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ એડવાન્સડ સાયન્સ અને નેશનલ સેન્ટર ફોર પારોમ્બિંગ આઈનો સમાવેશ થાય છે. ના પ્રારંભિક વક્તિલ હતાકુટુંબ આયોજન(રાજકીય રીતે ઘણી વખત અપ્રિય દ્વિતી), અને 1971માં તેમણે ફેમિલી પ્લાનિંગ કાઉન્સિલનાની રચના કરી. ટારાને પદ્ધ વિભૂષણ (1957), સહિત અનેક પુરસ્કારો મળ્યા હતાડેનિયલ ગુગેનહેમઉક્કાયન માટે મેડલ (1988), અને ધસંયુક્ત રાષ્ટ્રોપોષ્યુલેશન એવોર્ડ (1992). 1992માં તેમને ભારતનું સર્વોચ્ચ નાગરિક સંન્માન, ભારત રાણ મળ્યો.

## ૧૫. અટલ બિહારી વાજપેયી

અટલ બિહારી વાજપેયી, બિહારીએ પણ બિહારી જોડણી કરી હતી, (જન્મ 25 ડિસેમ્બર, 1924, ગવાલિયર, મધ્યપ્રદેશ, ભારત — 16 ઓગસ્ટ, 2018નું અવસાન થયું, નવી દિલ્હી, દિલ્હી), હિન્દુ તરફી નેતાભારતીય જનતા પાર્ટી(ભાજપ) અને બે વખતપ્રધાન મંત્રીઅચાચારત(1996; 1998-2004).

વાજપેયી પહેલીવાર 1957માં સંસદના સભય તરીકે ચૂંટાયા હતાભારતીય જનસંઘ(BJS), ભાજપના અગ્રદૂત. 1977માં બીજેબેસ ત્રણ અન્ય પક્ષોમાં જોડાઈને તેની રચના કરીજનતા પાર્ટી, જેણે જુલાઈ 1979 સુધી ચાલતી સરકારનું નેતૃત્વ કર્યું. જનતા સરકારમાં વિદેશ મંત્રી તરીકે, વાજપેયીએ તેમની સાથે સંબંધો સુધારવા માટે નામના મેળવી પાકિસ્તાનને ચીન. 1980 માં, જનતા પાર્ટીમાં વિભાજન પછી, વાજપેયીએ બીજેબેસને બીજેપી તરીકે પોતાને ફરીથી ગોઠવવામાં મદદ કરી. 1992માં ચૈત્રિનાસિક મસ્ઝિદના વિનાશ સામે બોલનારા થોડા હિંદુ નેતાઓમાંના એક હતાઅચ્યોટ્યામુસ્લિમ વિરોધી ઉગ્રવાદીઓ દ્વારા.

વાજપેયીએ મે 1996 માં વડા પ્રધાન તરીકે શપથ લીધા હતા પરંતુ અન્ય પક્ષોનો ટેકો મેળવવામાં નિષ્ઠળ ગયા પછી તેઓ માત્ર 13 દિવસના કાર્યાલયમાં હતા. 1998 ની શરૂઆતમાં તેઓ ફરીથી વડા પ્રધાન બન્યા, જેમાં મૂંટણીઓમાં ભાજપે વિકમી સંખ્યામાં બેઠકો જીતી હતી, પરંતુ તેમને પ્રાદેશિક પક્ષો સાથે અસ્થિર જોડાણ કરવાની ફરજ પડી હતી. 1999માં ભાજપે સંસદમાં તેની બેઠકો વધારી અને સરકાર પર તેની પકડ મજબૂત કરી.

વ્યવહારવાદી ગણાતા હોવા છતાં, વાજપેયીએ પદિભી દેશોના મુખમાં ઉક્ત મુદ્રા ધારણ કરી હતી. ટીકા 1998માં ભારતના અનેક પરમાણુ શલોના પરીક્ષણ અંગે, અગાઉ ભારતના મુસ્લિમ લઘુમતી તરફના તેમના સમાધાનકારી ઈશારા માટે તેમની પ્રશંસા કરવામાં આવી હતી. 2000માં તેમની સરકારે કેટલાક મુખ્ય રાજ્ય સંચાલિત ઉદ્ઘોમાંથી જાહેર ભંડોળના વિનિવેશનો વ્યાપક કાર્યક્રમ શરૂ કર્યો. 2002 માં વાજપેયીની સરકારની હુલ્લડો પર પ્રતિદિયા આપવા માટે તેની ટીકા કરવામાં આવી હતી. ગુજરાતજોમાં લગભગ 1,000 લોકો (મુખ્યત્વે મુસ્લિમો) મૃત્યુ પામ્યા હતા. તેમ છતાં, 2003માં વાજપેયીએ પાકિસ્તાન સાથે ભારતના લાંબા સમયથી ચાલી રહેલા અધડાને ઉકેલવા માટે એક નક્કર પ્રયાસ કર્યો હતો. કાશ્મીરપ્રદેશ તેમના નેતૃત્વમાં ભારતે સ્થિરતા હાંસલ કરીએની વૃદ્ધિ, અને દેશમાહિતીમાં વિશ્વ નેતા બન્યાટેકનોલોજી, જોકે ભારતીય સમાજના ગરીબ તાત્પો ઘણીવાર આંશિક રીતે બહાર હોવાનું અનુભવે છે. 2004માં સંસદીય ચૂંટણીમાં તેમના ગઠબંધનની હાર થઈ અને તેમણે પદ પરથી રાજીનામું આપ્યું.

2005ના અંતમાં વાજપેયીએ રાજકારણમાંથી નિવૃત્તિની જાહેરત કરી હતી. ડિસેમ્બર 2014ના અંતમાં તેમને ભારતના સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માન, ભારત રાણી નવાજવામાં આવ્યા હતા.